

PARTICIPAREA CĂLUGĂRIILOR BASILIENI LA MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ DE LA 1 DECEMBRIE 1918

Ionuț Vida-SIMITI

Abstract: *(The attendance of the basilian monks at the Alba Iulia Great National Assembly on the 1st of Decembre 1918) The present study analyses the way in which Leon Manu, Abbot of the Prislop Greek-Catholic Monestery and Augustin Maxim Abbot, of the Bixad Greek-Catholic Monestery, were involved, first, in the organisation of the local administration (assuring public order and the function of public services) and, then, in the preparations for the Alba Iulia Great National Assembly on the 1st of Decembre 1918; the first as the President of the National Romanian Council of Hațeg County and member in the provisional Parliament and the latter as member of the National Romanian Council of Satu Mare District and delegate to the Alba Iulia Great National Assembly*

Keywords: *basilian monks, Leon Manu, Augustin Maxim, Bixad Greek-Catholic Monestery, Prislop Greek-Catholic Monestery, Alba Iulia National Assembly*

Un aspect considerat, ulterior, de către principalii inițiatori ai Adunării Naționale de la 1 Decembrie 1918, ca fiind foarte important (inclusiv ca argument împotriva Dictatului de la Viena din 1940) este acela că: „Împăratul Carol - în calitate de Rege al Ungariei - a dezlegat, printr-un ordin, pe toți funcționarii, armata etc. de jurământul prestat lui, dându-le astfel popoarelor sale libertatea de a se organiza conform intereselor și bunului lor plac”¹. Aceasta înseamnă pur și simplu dispariția organizării statale deoarece persoana împăratului-rege era liantul nu doar simbolic al tuturor provinciilor, care acum transfera suveranitatea popoarelor. Provocarea a fost una extrem de mare deoarece organizarea unor noi structuri statale sau aderarea la alte state implică rezolvarea unor probleme iminente, cum ar fi valabilitatea monedei emise de fostul stat (valoarea plăților, economiile populației, salariile funcționarilor) sau funcționarea administrației și justiției (legislația aplicabilă, structura și competența autorității), adică aspecte care afectează direct activitatea zilnică a fiecărui cetățean, a cărui loialitate față de vechea autoritate a fost afectată de război și care acum trebuia convins prin măsuri radicale să-și dea încrederea către o nouă entitate care astfel să dobândească autoritate. Eșecul coagulării într-o nouă structură viabilă a fost unul extrem de periculos: fie bolșevizarea (cazul Ungariei), fie pierderea libertății proaspăt obținute (cazul Ucrainei de Vest).

Acțiunea românească a început prin redactarea de către Alexandru Vaida-Voievod a Declarației adoptate de Comitetul Executiv al Partidului Național Român la Oradea în data de 12 octombrie 1918 și prezentată de redactorul ei în discursul din Parlamentul de la Budapesta la 18 octombrie 1918. În acesta s-a arătat că în situația nou creată prin evoluția războiului, finalizat printr-o cerere de pace adresată de monarhie Statelor Unite ale Americii, prin care

---

¹ Alexandru, Vaida-Voievod, *Memorii*, Vol. III, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p.37.

implicit se recunoștea naționalităților din Ungaria statutul de națiuni, următorul pas necesar era acela de a se da posibilitatea fiecărei națiuni din Ungaria de a-și întemeia o organizație națională cu care guvernul să poată discuta. Soluția a fost de facto acceptată de către guvernul M. Karolyi prin ministrul pentru naționalități Jasyi Oskar în urma unei întâlniri cu I. Erdely, R. Schuller, A. Vertan și Al. Vaida-Voievod, prin care, în scopul de a de evita conflicte interetnice în Transilvania, fiecare naționalitate urma să organizeze gărzi și consilii naționale. Dintre acestea doar Consiliul Național Român (a cărui constituire a fost anunțată prin Manifestul din 30 octombrie 1918) a reușit o organizare sistematică și coerentă (la nivel local, județean, central) capabilă nu doar să asigure ordinea și siguranța publică, dar care a preluat administrația provizorie nu doar în Transilvania, ci a tuturor teritoriilor locuite majoritar de români (însuși sediul central era la Arad). Cu onoare s-a respectat cuvântul dat în privința discuțiilor cu guvernul maghiar, dar ca o manifestare a libertății de opțiune (care presupune alegerea soluției optime între mai multe alternative), Consiliul Național Român Central a luat deja legătura cu Guvernul României de la Iași (viitorul Mitropolit ortodox Nicolae Bălan trimitea din Moldova liberă cu un avionul biplan, care ateriza pe Câmpia Libertății de la Blaj, mesaje personale viitorului mitropolit greco-catolic Vasile Suci, președintele Consiliului Național Român Blaj, care făcea conexiunea cu Vasile Goldiș la Arad²). Transformarea acestei situații de fapt într-o stare de drept s-a făcut prin convocarea Adunării Naționale de la 1 Decembrie 1918, care a ales Marele Sfat Național (un parlament), care, la rândul său, a desemnat Consiliul Dirigent (un guvern) însărcinat cu punerea în aplicare în concret a unirii. Toate acestea s-au realizat coerent, pe un teritoriu extrem de mare (Maramureș-Banat, Sătmar-Țara Bârsei), într-un timp foarte scurt (noiembrie 1918-aprilie 1919), într-un context complicat militar (retragerea armatei germane din România, avansul armatei franceze de la Salonic, intrarea armatei sârbe în Banat, ofensiva armatei bolșevice maghiare) și civil (opoziția violentă a unor grupuri de persoane sau cel puțin necesitatea înlocuirii vechilor funcționari care au refuzat susținerea noii autorități); și, mai ales, viabil, dovadă că Marea Unire de la 1918 a suportat proba timpului.

Însă, în octombrie 1918 trebuia să se dea „*semnalul de solidaritate, pe aceeași bază a voinței naționale și se punea capăt dibuirii șovăitorilor, pripitiilor, oportuniștilor și savanților analizatori ai problemelor de drept public*”³. Chiar la întrunirea Comitetului Executiv al Partidului Național Român au existat scandaluri între politicienii Ioan Suci și Vasile Goldiș, pe de o parte, și viitorul Episcop ortodox Nicolae Ivan (acuzat de legături cu guvernul prin fostul Episcop ortodox Roman Ciorogaru), pe de altă parte; și între politicienii Aurel Vlad și Ioan Suci (a nu se confunda cu viitorul Episcop greco-catolic Ioan Suci), care au întârziat punerea în discuție a însăși Declarației⁴. Și ulterior au existat animozități și chiar amenințări între liderii români și datorită faptului că nu toți au cunoscut textul Declarației înainte de prezentarea lui în Parlament (și cu atât mai puțin planul sistematic de măsuri graduale care aveau să culmineze cu Unirea), deoarece situația era extrem de periculoasă. Alexandru Vaida-Voievod a fost, inițial, provocat de agentul dublu maghiaro-român Iohada la comiterea unei infracțiuni (să-și închirieze cafeneaua din Cluj în scopul alimentării armatei române care urma să intre în Transilvania); și pentru că o astfel de soluție juridică nu a reușit, s-a trecut la planuri (făcute de parlamentari maghiari) de violență directă asupra sa și a familiei, despre care a fost avertizat direct de amicul său Rudas Izso.

În acest context a început drumul spre Alba Iulia, cu primul pas făcut la Gherla deoarece, după ce a redactat Declarația la Dabâca, Alexandru Vaida-Voievod și Teodor Mihali <<**am**

² Viorica Lascu, Marcel Știrban *Consiliul Național Român Blaj (1918-1919) Vol. I, Protocoale și Acte*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p.199.

³ Alexandru Vaida-Voievod, *Memorii, Vol. I*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p.129.

⁴ *Ibidem*, p.129.

hotărât să ne ducem până la Gherla, să ne consultăm cu episcopul I. Hossu (...) l-am întrebat pe episcop: „Vii cu noi?” și răspunsul dânsului: „vin, cum să nu vin”; am întrebat: „până la spânzurătoare?” Iar el răspunde: „până la spânzurătoare”⁵ În baza acestui răspuns s-a demarat punerea în practică a acțiunii unioniste prin formularea planului de acțiune începând cu convocarea Comitetului executiv la Oradea, discutarea Declarației etc.

Răspunsul Episcopului greco-catolic Iuliu Hossu nu a fost nicidecum o metaforă deoa-rece, dacă rolul politicianilor în executarea planului urma să fie unul subtil, de creare discretă și graduală a unor structuri, misiunea sa era una mult mai directă - aceea de a da substanță formelor generate de elita politică prin obținerea adeziunii populare. În acest scop, Episcopul Iuliu Hossu emite Pastorală pentru Sărbătoarea Sf. Dumitru, trimisă prin Circulara 4344 din 26 octombrie 1918. Prin aceasta, Episcopul Iuliu Hossu își informa enoriașii cu 4 zile înainte de Manifestul din 30 octombrie 1918 cu privire la constituirea Consiliului Național Român (nici măcar denumirea nu era precis fixată, oscilându-se încă între Sfat și Consiliu); dar mai im-portant decât atât este atribuirea acestuia a calității de „*singurul reprezentant legal al neamului nostru*”. Din punct de vedere juridic, aceasta reprezintă declarația de independență a națiunii române prin secesiune de Ungaria. Consiliul nu este văzut ca purtătorul intereselor unui grup în cadrul unei societăți (adică, un simplu partid politic) și nici nu este considerat a fi doar un simplu intermediar care facilitează comunicarea între o naționalitate minoritară parte inte-grantă dintr-o națiune mai mare și autoritatea suverană (coroana sau parlamentul) care repre-zintă marea națiune în ansamblul său; ci Consiliul este însăși autoritatea legală, capul unui or-ganism politico-juridic individual, națiunea română. În primul rând, spre deosebire de celelalte documente - declarații, manifeste, discursuri, această pastorală nu reprezintă o autoproclamare a unor prerogative, ci, dimpotrivă, este recunoașterea prerogativelor altcuiva. Episcopia Gre-co-Catolică de Gherla este prima structură (care însuma adeziunea voluntară a 600.000 de eno-riași) care recunoștea noul regim constituțional în formare. Pentru liderii politici aceasta era dovada că nu fantastic se erijau în reprezentanți ai poporului, ci în mod real aveau susținerea națiunii române. Pentru cetățenii obișnuiți semnalul era unul foarte important în înlăturarea oricărei rețineri firești fie datorită schimbării de regim (noul regim avea susținerea Bisericii Greco-Catolice, deci nu însemna plonjarea în anarhia extremiștilor), fie datorită eventualelor repercusiuni în cazul eșecului proiectului (însuși Episcopul Iuliu Hossu va fi alături de ei). În al doilea rând, pentru Episcopul Iuliu Hossu nu a mai existat cale de întoarcere și viața lui va fi în pericol. Un exemplu extrem de elocvent sunt incidentele din Gara Teiuș, unde fratele său Vasile Hossu este trântit la pământ de o lovitură în cap⁶, iar asupra trenului, care-l ducea la Alba Iulia, s-a tras fiind ucis purtătorul de drapel Ioan Arion din Agriș.

În această atmosferă efervescentă (entuziastă, dar încordată) și încă periculoasă, Epi-scopul Iuliu Hossu își asumă ceea ce posteritatea apreciază ca o mare onoare, dar la acel mo-ment a reprezentat o mare responsabilitate și un mare risc deoarece există o diferență enormă între un discurs (fie el și politic) și un act constituțional făcut într-un context incert (nu doar că organele de forță ale vechiului regim se găseau încă pe teritoriul românesc și că în cadrul unei semnificative părți din populației existau indivizi înarmați, dar a urmat invadarea sârbă a Ba-natului și bolșevică a Partiumului; și chiar după respingerea lor diplomatică și militară, multe localități care votaseră Unirea la Adunarea Națională au ajuns în Cehoslovacia sau Iugoslavia).

Însă, în acel moment culminant, exact în fața tribunei de la care Episcopul Iuliu Hos-su a făcut publică Unirea, el a avut susținerea directă a două delegații: cea din Satu Mare

⁵ *Ibidem*, p.127.

⁶ Silvestru Augustin Prundus, *Istoricul Eparhiei și Seria Episcopilor* în „Șematismul Eparhiei Greco-Catolice Române de Cluj-Gherla pe anul Mântuirii 1947”, Cluj, Tipografia Diecezană Cluj, 1947, p. 40.

(„sătmărenii s-au grupat în jurul tribunei de la care vorbea episcopul Gherlei, Iuliu Hossu”) și cea din Hațeg (înaintea Episcopului I. Hossu, a ținut un discurs Episcopul M. E. Cristea, fotografiat în fața unui grup purtând o pancartă cu inscripția Țara Hațegului⁸). Întâlnirea a exact aceste două delegații din regiuni diametral opuse, în centrul mulțimii și tocmai în fața tribunei principale (deoarece au existat mai multe tribune⁹) impune o analiză, deoarece exact în aceste două regiuni de proveniență ale delegațiilor (la Bixad în Comitatul Satu Mare și la Prislop în Țara Hațegului) existau unicele mănăstiri baziliene de pe teritoriu; și, mai mult decât atât, Președintele Consiliului Național Român Hațeg era însuși Egumenul Mănăstirii greco-catolice Prislop, Leon Iulian Manu¹⁰, iar sătmăreanul care a avut o implicare directă la pregătirea pentru Adunarea Națională și a altor delegații era însuși Egumenul Mănăstirii greco-catolice Bixad, Augustin Maxim: <<pe drumul spre Cluj, sătmărenii au vizitat pe delegații din Maramureș, Augustin Maxim dăruindu-le „un steag mare” tricolor pentru a avea sub ce să se grupeze la Alba Iulia.>>¹¹ (Vizita a avut un scop precis - să le dea un steag deja pregătit, dar nu orice steag, ci unul ușor identificabil prin dimensiunile sale pentru ca delegații dispersați în mulțime să se poată regrupa exact unde trebuiau să ajungă. O metodă simplă, utilizată an de an de enoriașii greco-catolici, grupați fiecare în urma distinctivilor prapori parohiali, ușor identificabili între miile de pelerini la Mănăstirea greco-catolică Bixad).

Ar putea părea că suntem în fața unei simple coincidențe, dacă aceste trei persoane (Iuliu Hossu, Leon Manu, Augustin Maxim) nu s-ar fi cunoscut anterior, fiind concomitent colaboratori intimi ai Episcopului greco-catolic Vasile Hossu. Alexandru Vaida-Voevod s-a încrezut în Episcopul Iuliu Hossu deoarece cunoștea capacitatea acestuia¹². Este firesc ca Episcopul Iuliu Hossu să se fi adresat unor persoane de absolută încredere, a căror capacitate și adevărate la cauza națională fusese deja probată.

În 1910, Episcopul de Lugoj Vasile Hossu îl hirotonește preot pe Iuliu Hossu, care, ulterior până în 1912, va fi succesiv protocolist, arhivar și bibliotecar, vice-notar și notar consistorial, secretar al Episcopiei de Lugoj¹³. Tot în 1910, același Episcop de Lugoj Vasile Hossu încredințează ieromonahului Leon Iulian Manu proaspăt restaurata Mănăstire greco-catolică Prislop (Țara Hațegului), unul din proiectele sale de suflet, dovadă că este ultimul loc de care se desparte în 1912 când pleacă Episcop la Gherla (făcând o escală incognito la mormântul părinților săi din Oșorhei, însoțit în acest interludiu intim de același ieromonah bazilian Leon Iulian Manu¹⁴). Mai mult decât atât, relațiile nu au fost strict *profesionale*, Episcopul Vasile Hossu făcând excursii de familie (alături de familia Hossu-Longin, Vicarul Frenți și sora acestuia¹⁵) împreună cu nepotul său, Iuliu Hossu, și de omul de încredere, ieromonahul Leon Manu. Acesta s-a călugărit la Mănăstirea greco-catolică Mariapocs, unde activau bazilienii români Atanasie Maxim (plecat de la Blaj pentru a se călugări la Mariapocs cu binecuvântarea aceluiași Vasile

⁷ Doru Radosav, *Sătmărenii în anul Marii Uniri 1918*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2018, p. 108.

⁸ Radu Mârza, *Albumul Marii Uniri. Samoilă Mârza*, Ed. Monitorul Oficial, București, 2018, p.27, fig. 4.

⁹ Doru Radosav, *op.cit.*, p.108.

¹⁰ Dumitru Cobzaru, *Nicula. Monografia Mănăstirii „Adormirea Maicii Domnului”*, Nicula, 1998, p.65.

¹¹ Doru Radosav, *op.cit.*, p.106.

¹² << „Alexandru Vaida Voievod, la aflarea veștii că preotul militar Iuliu Hossu a fost numit Episcop de Gherla: De ar ști Tisza Istvan (primul ministru de atunci al Ungariei (nota noastră) pe cine a ridicat la treapta unei episcopii românești și-ar frânge condeiul”>> Silvestru Augustin Prunduș, Clemente Plăianu, Alexandru Nicula, Ioan Bota, Ion Costan, *Cardinalul Iuliu Hossu*, Ed. Unitas, Cluj-Napoca, 1995, p. 63.

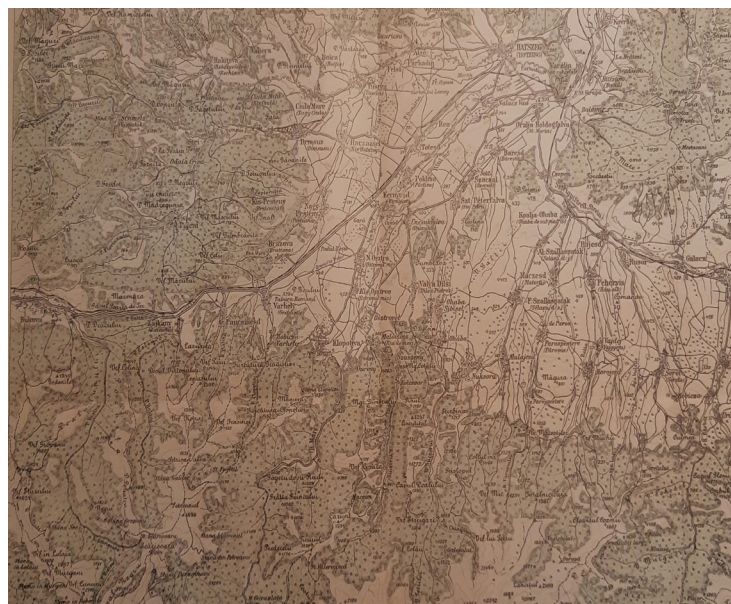
¹³ Florentin, Crihălmeanu (coord.), *File din Istoria Eparhiei de Cluj-Gherla a Românilor. Scurtă istorie, biografiile episcopilor eparhiali și cronologia 1658-2017*, Ed. Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2017, p.98.

¹⁴ Vasile Bujor, *Episcopii Diecesei Gr. Cat. De Gherla acum Cluj-Gherla (1856-1939)*, Ed. Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2000, p.448.

¹⁵ Ioan Boroș, *Memorialistică*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, p. 179.

Hossu¹⁶) și Augustin Maxim¹⁷, alături de care făcuse parte dintr-un proiect al Episcopului Vasile Hossu de organizare a unei ramuri românești a Ordinului Sf. Vasile cel Mare¹⁸.

Acest ordin călugăresc greco-catolic ale cărui reguli se inspiră din viața, opera și spiritualitatea Sf. Vasile cel Mare (330-379) a avut o structură *sui generis*, mai flexibilă și fragmentară decât ordinele latine. Astfel, în principiu, Ordinul a fost înființat de Mitropolitul Rutzky și Sf. Jozafat la Capitlul General din 1617, dar, în mod particular, în Biserica Română Unită cu Roma, Ordinul Bazilian a fost înființat prin Bula Rationi Congruit din 18 mai 1721. Însă aceasta nu a însemnat vreo segregare, deoarece mulți dintre basilienii români blăjeni s-au călugărit la Muncaci (de exemplu, episcopii Ioan Giurgiu Patachi, Inocențiu Micu-Klein, Petru Pavel Aron, Atanasie Rednic), iar românii din zona sătmarului au sprijinit activ mănăstirile basilieniene din Subcarpatia (în acest sens, este imposibil de neglijat rolul fundamental al nobilului român Demetriu Raț din Vezendiu, considerat ctitor al unora dintre cele mai importante mănăstiri basilieniene - Mănăstirea Mariapocs și însăși Mănăstirea Sf. Nicolae din Muncaci¹⁹). Oricum, ambele ramuri ale ordinului au fost atacate de Împăratul Iosif al II-lea la finalul sec. al XVIII-lea; și în pofida supraviețuirii lor, toate încercările de reformare din a doua jumătate a sec. XIX-lea au stagnat. Dar la începutul sec. XX, un proiect concret de reformare a provinciei din Subcarpatia

il are în prim plan pe un tânăr basilian român venit din Episcopia greco-catolică de Gherla, Leon Manu²⁰. Acesta s-a născut în 1883 în Căianu Mic, a absolvit teologia la Gherla în 1905 și a fost hirotonit în 1906²¹. În 1909 se formulează un proiect de reformă pornind de la deschiderea unui Noviciat care să-l aibă în frunte pe ieromonahul Leon Manu, iar pentru a-i întări autoritatea, este numit egumen al Mănăstirii greco-catolice Mariapocs. În acest moment intervine Episcopul Vasile Hossu (pe atunci Episcop de Lugoj) care,

inițial, susține crearea unei ramuri basilieniene românești distincte, coordonate de Leon Manu; iar, ulterior, doar îl încurajează pe călugărul Manu să candideze la alegerile din 1910 pentru

¹⁶ Atanasie Maxim, *Memorii*, Ed. Scriptorium, Baia Mare, 2009, p. 31.

¹⁷ *Schematismus Cleri Grecis Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsensis ad Annum Diminum 1908*, Ungvarini, p. 304

¹⁸ Athanasius Pekar, *Basilian Reform in Transcarpathia*, în „Analecta OSBM”, Vol VII (XIII), Fasc. 1-4, pp.153-154.

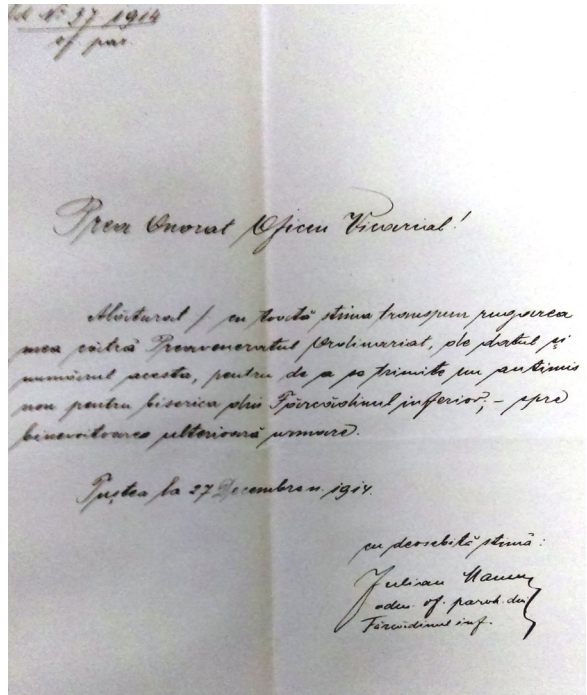
¹⁹ Viorel Ciubotă, *Demetriu Raț, nobil din Vezendiu - un binefăcător al bisericilor și mănăstirilor din episcopia Munkacevo* în Viorel Ciubotă, Toader Nicoară. Mokola Vegheș, Liuba Horvat (coord.) „Relațiile româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate”, Cluj-Napoca și Satu Mare, Ed. Presa Universitară Clujană și Ed. Muzeului Sătmărean, 2007, 145-153.

²⁰ Athanasius Pekar, *op.cit.*, pp. 150-153.

²¹ *Catalogus Ordinis Sti Basili Magni Provinciae Romanae. SS. AA. Petri et Pauli*, ANNO 1946, Tipografia Mănăstirii Bixad, Bixad, 1946, p. 24.

Parlament, unde urma să combată proiectul înființării Episcopiei de Hajdudorogh²². În urma eșecului acestor proiecte, basilianul Leon Manu ajunge la Mănăstirea greco-catolică Prislop (Țara Hațegului).

În 1916, pe fondul ofensivei armatei române în Transilvania și contraofensivei armatei germane, Țara Hațegului devine zonă de război, iar conform Vicarului greco-catolic Teofil Crișan: „Așa s-au luat dispoziții ca parohia Hațeg și întreaga vale a Hațegului să fie evacuată de populație începând de la 15 ani până la 55 ani, toți bărbații au fost adunați de jandarmi și ostași și întornați în Hațeg, apoi îmbarcați în vagoane de marfă și duși cu toții, preoți, cu docenții și intelectualii la Neysiden (Neiziden), lângă lacul Fertő și internați în un loc cu confugii și prizonierii sârbi. Aici au fost expuși unui tratament foarte aspru și neuman, fiind siliți a dormi pe scânduri, a mânca din bucatele acelea rău pregătite, iar ca dejun se servea o supă de urzici, nefiindu-i nimănui iertat nici pe banii proprii a-și aduce ceva de afară. După o suferință de 5 săptămâni au fost scoși și duși la Sopron, unde au fost declarați de liberi, dar nu ne este iertat a părăsi orașul. Așa am petrecut și aici 3 săptămâni, apoi ni s-a permis să ne reîntornăm acasă unde am ajuns pe la finea lui octombrie, numărul celor internați era peste 3.000 bărbați. În Hațeg erau cantonați germani care tocmai respinseseră armata română din Petroșani până către Târgu Jiu²³. Există informații că între persoanele deportate ar fi fost și basilienii Leon Manu și Augustin Pop²⁴; și, chiar mai mult, că un călugăr de la Mănăstirea Prislop, Zaharia Pop, ar fi decedat la scurt timp după eliberare, dar ca efect al suferințelor din timpul detenției²⁵.

Din păcate, încheierea războiului nu a adus încetarea suferințelor, ci, dimpotrivă, conform aceluiași Vicar greco-catolic Teofil Crișan: „În Hațeg revoluția a început într-o zi de luni, fiind piața de săptămână unii soldați veniți acasă au îndemnat poporul la jaf și s-au spart și jefuit câteva prăvălii. Intervenind poliția au fost împușcați vreo opt indivizi, până s-a stabilit ordinea (...) fiindcă focul revoluției s-a întins pe sate era teama că vor da năvală asupra orașului²⁶.

În această stare de pericol și incertitudine, răspunderea este asumată de basilianul Leon Manu, care înființează la 12 noiembrie 1918 Consiliul Național Român Hațeg cu o componență vastă (de exemplu, preoții din zonă erau membri de drept) pentru a capta cooperarea (sau cel

²² Ibidem., p. 154.

²³ Ioachim Lazăr, *Contribuția locuitorilor Țării Hațegului la realizarea Marii Uniri din 1918*, în „Sergelia Acta Musei Devensis”, nr. XXXIV/2006, p. 311.

²⁴ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Hunedoara (în continuare ANSJH), Fond Prefectura județului Hunedoara (*Rapoarte ale preturilor și primăriilor din jud. Hunedoara asupra persoanelor care s-au distins și au câștigat merite deosebite în înfăptuirea Unirii de la 1 Decembrie 1918*), Dosar nr. 130/1931, ff. 61-68.

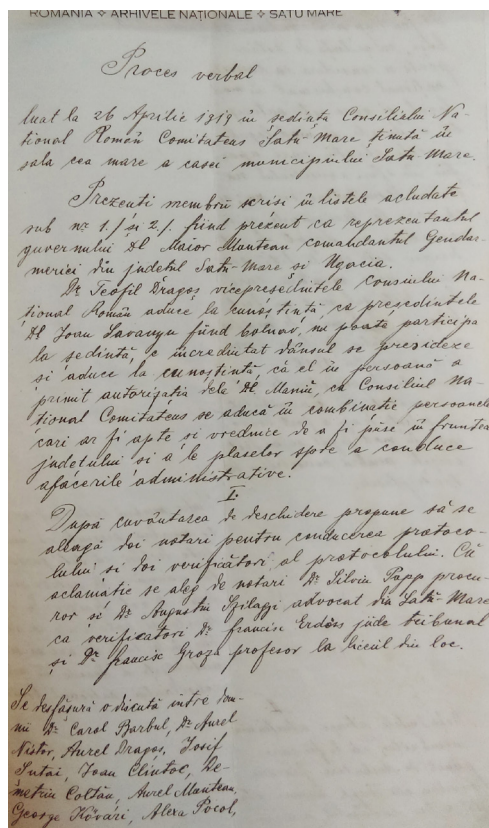
²⁵ Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1819*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Sibiu, 1986, p. 276.

²⁶ Iancu Badiu, *Orașul Hațeg în perioada 1914-1944*, Ed. Karina, Deva, 2013, p.18.

puțin bunăvoința) unui cât mai mare număr de persoane, dar pentru eficiență Consiliul Național Român Hațeg avea un comitet executiv, format din Președinte Starețul Mănăstirii Greco-catolice Prislop Leon Manu²⁷ ajutat de Emil Șelariu (primul primar roman al Hațegului²⁸), Leo Parasca (membru al legației române la Budapesta și al misiunii militate aliate la Budapesta²⁹), Gheorghe Părau, Ioan Hică³⁰. S-a trecut imediat la acțiune, trimitându-se următoarea circulară tuturor preoților din Țara Hațegului: „Sfinția Voastră, Astăzi s-a constituit în mod definitiv Sfatul Național Român din Țara Hațegului, alegându-și un comitet executiv. Sfinția Voastră sunteți membru firesc al acestui Sfat. Drept aceea vă rugăm să nu întrelăsați a începe organizarea în comuna D-voastră. Organizarea trebuie să se facă în două direcții și anume: siguranța publică a satelor și instruirea politică a poporului. Siguranța publică se poate ajunge prin organizarea gardei naționale, care va avea datorința de a susține ordinea și de a pune odată capăt hoțiilor și jefuirilor atât de compromițătoare pentru noi. Pentru instruirea politică suntem siguri că Sfinția Voastră va afla mijloacele potrivite. E vorba de aceea ca în biserică și afară, în convorbiri private și în cadrul unor sfaturi publice, în cuvinte potrivite să le zugrăviți trecutul nostru, să le arătați în ce neagră robie am fost până acum. Sub administrație streină, fără drept de liberă întrunire, controlați în biserică, lipsiți de scoale, mărginiți în dreptul de a cumpăra pământ și de a strânge ceva la moșia noastră, am fost cu totul legați în obezi. În felul acesta am dori pregătirea poporului pentru Marea Adunare poporală ce în scurt timp se va ținea în Hațeg, precum și pentru eventualele declarații ce s-ar cere de la noi. Comitetul executiv prin delegații săi, după trebuință va cerceta singuratecele comune pentru a liniști poporul și a da lămuririle de lipsă,

despre ce, lucru firesc, Sfinția Voastră va fi avizat la vremea sa. Hațeg la 12 noiembrie 1918. Cu frățească dragoste, Sfatul Național Român³¹. Așa cum s-a subliniat ulterior într-o adresă a Primăriei Orașului Hațeg către subprefectul județului Hunedoara, rezultatele s-au văzut imediat deoarece: „Din acest moment în orașul nostru a fost liniște deplină, despre susținerea ordinii s-a îngrijit Poliția orașului împreună cu Garda Națională Română din Hațeg sub conducerea Consiliului Național Român din Hațeg, a cărui președinte a fost părintele Leo I. Man³²

Activitatea ieromonahului Leon Manu a continuat la Alba Iulia, unde a fost ales de Marea Adunarea Națională să facă parte din Marele Sfat Național Român constituit la 2 decembrie 1918 în clădirea Tribunalului Alba Iulia³³; și a activat în rândurile Diviziilor 18 și 20

²⁷ ANSJH, Fond Prefectura județului Hunedoara, Dosar nr. 130/1931, f. 14.

²⁸ *Ibidem*, f. 14.

²⁹ *Ibidem*, f. 14.

³⁰ Iancu Badiu, *op.cit.*, p. 19.

³¹ Ioachim Lazăr, *op.cit.*, p. 328.

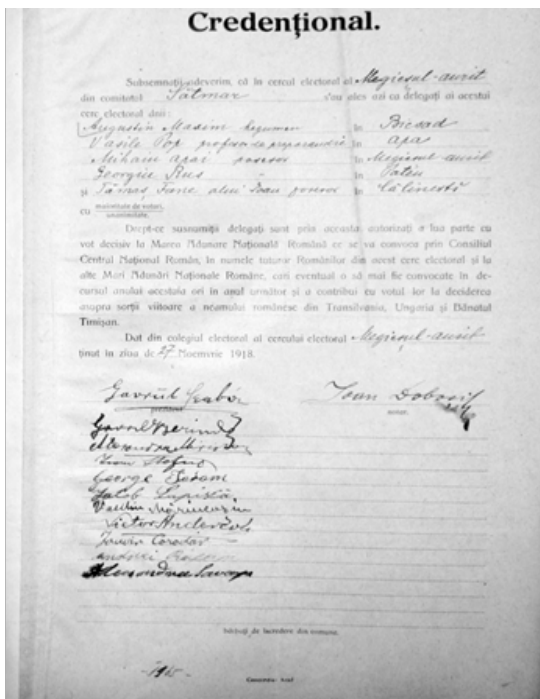
³² Ioachim Lazăr, *op.cit.*, p. 325.

³³ Membrii Marelu Sfat Național Român, publicată în Vasile Pușcaș, „România 1918 Marea Unire”, Ed.

pentru refacerea lor morală³⁴.

Celălalt basilian participant la Marea Adunare Națională, Augustin Maxim, s-a născut în 1870³⁵ în Jugăstreni³⁶, fiind fiul preotului greco-catolic Ioan Maxim³⁷. A fost hirotonit în 1900 și a fost succesiv eclesiarh și capelan la Mănăstirea greco-catolică Mariapocs (1900-1903), capelan la Herincea (Maramureș) și Nyirbeltek (Szabolcs), paroh la Nyirmada (Szabolcs). În 1906 revine la Mariapocs³⁸, unde stă cel puțin până în 1908³⁹, ulterior ajungând egumen la Mănăstirea basiliană Bixad unde îl găsește începutul Primului Război Mondial⁴⁰.

Starețul Mănăstirii greco-catolice Bixad a făcut parte încă de la constituire din primul și unicul legal Consiliu Național Român Comitatens Satu Mare întrunit la 12 noiembrie 1918 la Baia Mare sub președinția avocatului sătmărea Ioan Savanyu⁴¹ (deoarece a existat și un al doilea pretins Consiliu Național Român Comitatens Satu Mare constituit ulterior la 13 noiembrie 1918 la Satu Mare⁴², ai cărui membri au fost acceptați doar în parte și după intense discuții, ca având drept de vot în Consiliul comitatens cu activitate efectivă⁴³). A fost ales în unanimitate ca primul dintre cei cinci delegați ai cercului electoral Medieșul-Aurit la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie

Studia, Cluj-Napoca, 1998, p. 65.

³⁴ Dumitru Cobzaru, *op.cit.*, p.65.

³⁵ *Schematismus Cleri Grecis Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsensis ad Annum Diminum 1908*, Ungvarini, p. 304.

³⁶ Atanasie Maxim, *op.cit.*, p.32.

³⁷ Acesta s-a născut în 1839 tot în Jugăstreni, a absolvit liceul la Cluj în 1865 și teologia la Gherla în 1869, când a fost și hirotonit. Preotul Ioan Maxim a fost succesiv administrator parohial în Suciul de Sus (1870-1874), Băbeni (1874-1876), Szasza (1876 - înainte de 1906) - a se vedea *Schematismus Cleri Dioecesis Szamosujvariensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno a Christo nato MDCCCC*, Gherla, 1900, p.316.

³⁸ Atanasie Maxim, *op.cit.*, p. 37.

³⁹ *Schematismus Cleri Grecis Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsensis ad Annum Diminum 1908*, Ungvarini, p. 339.

⁴⁰ *Schematismus Cleri Dioecesis Szamosujvariensis Romenorum Graeci Ritus Catholicorum pro anno a Christo nato MDCCCXIV*, Gherla, 1900, p. 286.

⁴¹ *Lista membrilor Consiliului Național Român Comitatens Satu Mare*, publicată în Viorel Ciubotă, Bujor Dulgău, Doru Radosav, Sergiu Vasil-Marinescu, „Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente 1848-1918”, București, 1989, p. 466; cu trimitere la Ioan Sabău, *Noi date privind lupta populației din județul Satu Mare pentru Unire*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, IV, 1980, p. 216.

⁴² Proces-Verbal din 13 noiembrie 1918 publicat în Viorel Ciubotă, Bujor Dulgău, Doru Radosav, Sergiu Vasil-Marinescu, *op.cit.*, p. 468.

⁴³ Serviciul Arhivele Naționale Județean Satu Mare (în continiare ANSJSM), Fond 14 *Prefectura județului Satu Mare (Procesele verbale de ședință ale Consiliului Național Român comitatens privind stabilirea unor funcții administrative)*, Inventar 30, f. 1 (verso).

1918 la alegerile ținute la 27 noiembrie 1918 la Satu Mare. Însă, ceea ce este extrem de important este pe cine și de ce reprezenta egumenul basilian.

Regiunea Medieșu-Aurit -Țara Oașului cuprinde o comunitate greco-catolică română cu o existență atestată încă din 1377 prin corespondența dintre Sfântul Părinte Papa Grigore al XI-lea și nobila româncă Caterina⁴⁴; și un deosebit atașament față de Mănăstirea greco-catolică Bixad încă de la inițierea proiectului ei de către Episcopul greco-catolic de Muncaci Ioan Iosif de Camelis realizat pe terenul donat de familia Grigore Ioan și Popadia Damian din Gherța

Episcopul de Alba Iulia...

Spunemul...

Mare și rudele lor Macarie, Nicolae, Chiril, în baza înțelegerii cu Propotoul Elie de Ugocea care a consemnat toate materialele și manopere utilizată⁴⁵. Dovada concretă a acestui aspect este aceea că românii greco-catolici care nu au putut merge la 1 Decembrie 1918 la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia s-au reunit la 1 Decembrie 1918 la Mănăstirea greco-catolică Bixad și: „au declarat sărbătorește că și Țara Oașului se topește cu trup cu suflet și alătura de cei de la Alba Iulia, cu România, una și nedespărțită”⁴⁶.

La importanța simbolică a participării sale la Marea Adunare Națională se adaugă contribuția sa organizatorică, consemnată incidental în ziarul *Sfatul* nr. 2/1918 în care se relatează vizita pe care o face delegaților maramureșeni⁴⁷. Această vizită nu fusese intempestivă, ci pregătită din timp (dovadă că aveau un steag mare); și nici nu a fost o curtuazie, ci a avut un scop precis, și anume prezentarea unui șablon de organizare după modelul pelerinajelor la mănăstirile basiliane (Mariapocs, Bixad etc.). Aceste mici detalii organizatorice reconsemnate oficial, dar remarcate de participanții la evenimente au făcut posibilă Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. În acest sens, o extrem de importantă lucrare recentă urmărește precauția și minuțiozitatea organizatorică care a stat la baza deplasării delegației sătmărene la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918. Astfel, delegații au urmat două

trasee distincte: cei din sudul județului au plecat de la Tășnad, iar cei din nordul județului de la Baia Mare, unde au făcut joncțiunea pe bază de consemn cu alte delegații din Ugocea și Maramureș, toți fiind păziți de gărzii naționale. Delegațiile s-au reunit sub conducerea lui Gheorghe Pop de Băsești. În gările Dej și Gherla (unde a urcat și Episcopul Hossu, deci era un tren special, nu o cursă obișnuită) au fost primiți entuziaști, în gara Cluj au dormit, ca în final: „am debarcat la Alba Iulia în perfectă ordine”⁴⁸.

Revenind la Satu Mare, Consiliul Național Român Comitateans s-a întrunit în două ședințe (plenare). Prima ședință a avut loc la 18 decembrie 1918 (și reflectă însăși precaritatea situației militare, care urma să se agraveze și să îngreuneze activitatea comitetului⁴⁹), iar cea de a doua de abia în data de 23 aprilie 1919⁵⁰ (după succesul contraofensivei armatei române și eliberarea orașului Satu Mare la 19 aprilie 1919). Basilianul Augustin Maxim a participat

⁴⁴ Documente Papale despre credincioșii români din Țara Oașului din anul 1377 publicate în Dumitru Snagov, „Monumenta Romaniae Vaticana Manuscrise-Documente-Hărți”, Regia Autonomo Monitorul Oficial, București, 1996, pp. 67-70.

⁴⁵ Arhiva de Stat din Ujhgorod, Fond 151, opis 1, inventar 154.

⁴⁶ Ziarul „Unirea. Foaiete bisericească-politică”, nr. 50/14 decembrie 1935, p. 3.

⁴⁷ Doru Radosav, *op.cit.*, p. 106.

⁴⁸ Doru Radosav, *op.cit.*, pp.105-107.

⁴⁹ ANSJSM, Fond 14, Inventar 30, f. 1.

⁵⁰ ANSJSM, Fond 14, Inventar 30, f. 7.

doar la această din urmă ședință și problema pe care o ridică este cea a averii lăsate de fostul Stareț al Mănăstirii greco-catolice Bixad (1980-1900) Arcadie Pasztory⁵¹. Acesta a făcut o avere impresionantă, care, în urma unei anchete, s-a constatat a fi dobândită legitim, dar a fost obligat să o treacă pe numele Ordinului Sf. Vasile cel Mare. Arcadie Pasztory a evitat să execute obligația și, mai mult decât atât, la moartea sa a lăsat cea mai mare parte a proprietăților sale Episcopiei de Hajdudorogh (în schimbul protecției oferite în urma acuzațiilor penale aduse de autoritățile maghiare, probate cu martori dubioși⁵²). Astfel că Ordinul Sf. Vasile cel Mare a introdus acțiune împotriva Episcopiei de Hajdudorogh, admisă de Tribunalul Satu Mare, dar, în calea de atac, Curia regională Debrețin și, ulterior, Curia maghiară de la Budapesta, au desființat hotărârea instanței de fond „în scop național maghiar” deoarece „călugării Bazilieni sunt ruteni și români”⁵³. Însă, înaintea finalizării definitive a litigiului, Satu Mare (sediul instanței fondului) s-au unit cu România, iar Debreținul (sediul instanței de control) a rămas Ungariei; la fel și marea avere a lui Arcadie Pasztory „cam 1000 jugh și casele din Satu Mare (se găseau în România), Nyrbator și Mariapocs, pământurile din Nyregyhaza și viia din Tokaj”⁵⁴ (rămăseseră în Ungaria). În acest context, Egumenul Augustin Maxim nu abuzează de poziția sa de membru în Consiliul Național Român Comitatens Satu Mare pentru a solicita ca (aplicând în sens invers raționamentul maghiar), în scop național român, averea din România a defunctului Arcadie Pasztory să fie atribuită basilienilor români; ci doar solicită administrarea interimară a acestei averi până la momentul deciziei Consiliul Dirigent și instanțelor de judecată.

Problema punctuală ridicată de Egumenul Mănăstirii Greco-Catolice Bixad în Consiliul Național Român Comitatens Satu Mare nu este una de strict interes particular deoarece ea atrage atenția asupra situației generale a justiției la începutul anului 1919 în județul Satu Mare, care se confrunta cu pericolul unui blocaj al activității juridiciale curente, fundamentală pentru funcționarea normală a societății. Astfel, în pofida faptului că tribunul (însărcinat doar cu cenzura jurnalelor⁵⁵). Dr. Silviu Papp prezenta Consiliului Național Român Comitatens Satu Mare că doar în urmă cu trei zile, în ședința plenară convocată de el însuși, magistrații și angajații Tribunalului Satu Mare nu doar că au recunoscut dreptul Regatului României asupra acestui teritoriu, dar și-au și manifestat acordul la continuarea activității lor⁵⁶; totuși, în concret, au refuzat depunerea jurământului față de Consiliul Dirigent, contestând dreptul acestuia la a decide în domeniul justiției⁵⁷. În consecință, ulterior prezentării Consiliului Dirigent a Procesului Verbal al Ședinței din 26 aprilie 1919 a Consiliului Național Român Comitatens Satu Mare (de o comisie în care Plasa Țara Oașului a fost reprezentată de ieromonahul greco-catolic Augustin Maxim⁵⁸), prin Decretul Resortului Justiției al Consiliului Dirigent nr. 2644/1919 președintele Tribunalului Dr. Iuliu Papolczy este înlocuit de judecătorul Dr. Silviu Papp, instalat la 25 iunie

⁵¹ Vida-Simiti, Ionut, *Colaborarea Episcopului Iuliu Hossu cu Ordinul Sf. Vasile cel Mare*, în „Primul Cardinal al românilor Iuliu Hossu eminentă personalitate a Bisericii și Neamului Românesc”, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2017, p. 129.

⁵² Ciprian Honca, *Pasztorz Arkad și comunitatea sa în anii din jurul Primului Război Mondial* prezentată la Sesiunea de Comunicări Științifice „1918 - Sfârșitul și început de drum. Transformări geopolitice în Europa Centrală și de Est”, Satu Mare, 26-28 aprilie 2018.

⁵³ Atanasie Maxim, *op. cit.*, p.68.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 69.

⁵⁵ *Proces-verbal din 22 aprilie 1919*, publicat în Viorel Ciubotă, Bujor Dulgău, Doru Radosav, Sergiu Vasil-Marinescu, Sergiu, *op. cit.*, p. 523.

⁵⁶ ANSJSM, Fond 14, Inventar 30, f. 9 (verso).

⁵⁷ *Proces-Verbal din 23 aprilie 1919* publicat în Viorel Ciubotă, Bujor Dulgău, Doru Radosav, Sergiu Vasil-Marinescu, Sergiu, *op.cit.*, p. 524.

⁵⁸ ANSJSM, Fond 14, Inventar 30, f. 8.

1919 de prefectul județului Satu Mare Racoti Filip⁵⁹ (una dintre cele trei propuneri de prefect pentru județul Satu Mare adresate Consiliului Dirigent de comisia în care Plasa Țara Oașului era reprezentată de Egumenul Mănăstirii greco-catolice Bixad, Augustin Maxim). Confruntat cu situația de facto, deziluzionatul Silviu Papp „ca să nu fie întreruptă jurisdicțiunea pe teritoriul județului”⁶⁰ va solicita Consiliului Dirigent pe de o parte înrolarea de avocați români la instanțe, iar pe de altă parte „*fiindcă tribunalul din Satu Mare până acuma a aparținut tablei regale din Debrețin, care oraș până acuma nu aparținea Regatului român, rog să binevoiți a mă desluși că apelațiile, recursurile în contra sentințelor tribunalului la care for apelativ să fie trimise, ori ce să se întâmple cu ele?*”⁶¹, adică exact măsurile pe care bazilianul Augustin Maxim le considera inevitabile și care fuseseră deja luate prin Ordonanța resortului de Justiție nr. 1200/8 iunie 1919 referitoare la forurile justițiare pe teritoriul nou eliberat emisă în baza Decretului nr. 1/24 ianuarie 1919: „*Judecătoriile și tribunalele de pe teritoriul județelor Maramureș, Ugocia, Sătmar și Sălagiu se subordonează Curții de Apel Oradea-Mare*”⁶². Însă, până la luarea și implementarea acestor dispoziții, la 26 aprilie 1919 trebuiau luate măsuri provizorii cu privire la averea în litigiu pe care Consiliul Național Român Comitatens Satu Mare a pus-o sub supravegherea și administrarea Mănăstirii Bixad printr-o comisie formată din egumenul Augustin Maxim, preotul Alexandru Mirișan din Călinești și preotul Aurel Dragoș din Vama care să inventarieze bunurile, să împrejmuiască proprietățile, să lucreze terenurile.

Această administrare îi va aduce moartea starețului Augustin Maxim. Astfel, imobilele-terenuri au fost expropriate de statul român, iar imobilele-clădiri (conacul, casele etc.) au fost vândute de Episcopia de Hajdudorogh unui consorțiu *interetnic* (Dum. Nagy, maghiar, Eduard Bacoș, român, Megyesi, evreu), care, după ce a intrat în conflict cu episcopia-vânzătoare, a început să vândă mai departe până și țigla de pe conac, fără absolut nicio intervenție din partea autorităților. Însă, când Augustin Maxim a preluat mobila (returnată ulterior) și clopotele (rămase în continuare mănăstirii) s-a dispus arestarea lui pentru încălcarea custodiei instituită de Consiliul Național Român Comitatens Satu Mare dar nu în favoarea statului român, ci în beneficiul persoanei care va câștiga litigiul cu privire la averea Pasztory, adică Episcopia de Hajdudorogh. În mod aberant, statul român aresta un participant activ la Adunarea Națională de la 1 Decembrie 1918 pentru un prejudiciu adus atât de blamatei Episcopi de Hajdudorogh, în pofida faptului ca aceasta nu s-a plâns că ar fi fost afectată în vreun fel. Versiunea oficială este că în fața acestei acuzații Augustin Maxim s-ar fi împușcat în noaptea dinaintea escortării sale de jandarmi la Satu Mare⁶³.

Explicația este simplă: „*să amestecase în politică-la alegerile de deputat-avea pizmași care l-au deferat autorităților*”⁶⁴. Din păcate, acest caz din 1921 se circumscrie unei atitudini (răspândite în zonă) la care au fost supuși foștii luptători pentru unitate națională, cel mai sugestiv fiind exemplul preotului greco-catolic Dr. Vasile Lucaci care, în chiar anul următor, 1922, la 70 de ani, a fost bătut și abandonat la marginea drumului de susținătorii contracandidatului său la mandatul de deputat.

Ionuț Vida Simiti
ionut_jus@yahoo.com

⁵⁹ ANSJSM, Fond 14, Inventar 30, f. 9.

⁶⁰ *Adresa nr. 1.2.A.1/1919* publicată în Gheorghe Iancu, „Justiție românească în Transilvania (1919)”, Ed. Ecumenica Press, Cluj-Napoca, 2006, p. 353.

⁶¹ *Ibidem*, p. 353.

⁶² *Anexa IV* publicată în Gheorghe Iancu, *op.cit.*, p. 96.

⁶³ Atanasie Maxim, *Op.cit.*, p. 70

⁶⁴ *Ibidem.*, p. 70